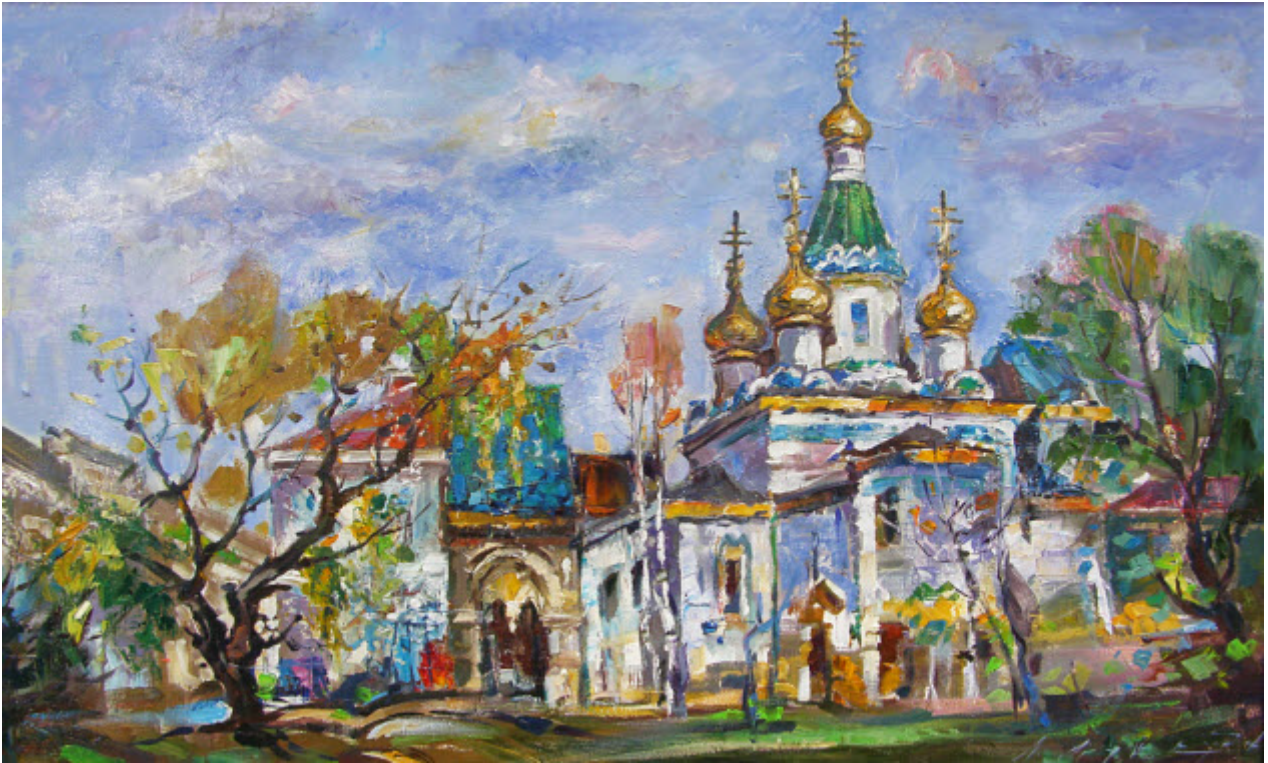

4 Νοεμβρίου 2011

Οι Εθνικές Εκκλησίες και ο Εθνοφυλετισμός

Ορθοδοξία / Εκκλησιαστική Ιστορία

«Οι Εθνικές Εκκλησίες και ο Εθνοφυλετισμός υπό το πρίσμα των Ιερών Κανόνων»

του Φίλιππου Τακόπουλου,

Υπ. Δρ Κανονικού Δικαίου του Τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η νεώτερη δυτική Ευρωπαϊκή διανόηση και ιδιαίτερα η Γαλλική Επανάσταση με το ψήφισμα της 27^{ης} Αυγούστου του 1789 της Συντακτικής Συνέλευσης διακήρυξε ότι «αρχή πάσης κυριαρχίας εναπόκειται ουσιαστικά εις το έθνος, ουδεμία συσσωμάτωσις, ουδέν άτομον δύναται να ασκήση εξουσίαν μη διατασσομένης ρητώς υπό του έθνους». Έτσι το έθνος = nation κατά τον Abbè Sierières εκπροσωπείται από την τρίτη τάξη[1]. Ορίστηκε δε το έθνος ως πολιτική ενότητα = Staatsnation[2]. Αλλά και στον Ελλαδικό χώρο όλα τα Συντάγματα αναγράφουν ως θεμελιώδη αρχή της συντάξεως του Ελληνικού Πολιτεύματος ότι «όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το έθνος»[3]. Οι ιδέες αυτές του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού εισπήδησαν και στον Ανατολικό Χριστιανισμό αποσυνδέοντας το έθνος από την αρμονική σύνδεση με την Χριστιανική πίστη μέσα στην εμπειρία του πνευματικού βίου της Εκκλησίας. Αναπτύχθηκε η τάση της εθνικής αυτοσυνειδησίας με υπερτονισμό των ιδιαιτεροτήτων έναντι των άλλων εθνοτήτων μέσα από την ανάπτυξη μιας υπερτροφικής κρατικής αυθεντίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διαμόρφωση στα νεώτερα χρόνια μιας Γεωπολιτικής[4] της Ορθοδοξίας, όπως διαμορφώθηκε διαχρονικά στη μεταβυζαντινή ιστορία, κατά τον François Thual. Το μοντέλο αυτό καρποφόρησε στα νεότερα Ορθόδοξα

κράτη- έθνη, υιοθετήθηκε και κατέστη κριτήριο για τον επανακαθορισμό της σχέσεως Εκκλησίας- Έθνους.

Η ανάπτυξη ενός ιδιότυπου εθνικισμού[5], υπό την επίδραση του Διαφωτισμού, έθρεψε την ιδέα μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας εθνικών Εκκλησιαστικών κοινοτήτων, αυτοκέφαλων και αυτόνομων. Έτσι ύστερα από την επιτυχή έκβαση των μακροχρόνιων αγώνων υπό την τουρκική κυριαρχία βιουσών εθνικών ομάδων για την απόκτηση της ελευθερίας τους και της πολιτικής τους ανεξαρτησίας[6], διεκδικήθηκε από τα νεοσύστατα ορθόδοξα εθνικά κράτη του ΙΘ΄ και τις πρώτες δεκαετίες του Κ΄ αιώνα, η εκκλησιαστική αυτονόμηση και ανεξαρτησία, η οποία δόθηκε έκτοτε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, κατόπιν ζυμώσεων, αντιδράσεων και σχισμάτων, π.χ. Η αντικανονική και μονομερής ανακήρυξη του ελλαδικού αυτοκεφάλου 1833 και η αποκατάσταση της εκκλησιαστικής ενότητας 1850[7], αλλά και το αυτοκέφαλο στη Ρουμανία το 1856, τη Βουλγαρία το 1870 και την Αλβανία το 1922-1928-1937.

Οι εθνικές ανεξαρτησίες συνοδεύτηκαν και από εκκλησιαστικές αυτονομίες των ορθοδόξων Εκκλησιών, οι οποίες θεμελιώθηκαν έκτοτε σε μια αυτοκέφαλη και ανεξάρτητη βάση, προς μεγάλη ζημία του Πατριαρχείου Κπόλεως, που είδε τον ΙΘ΄ αιώνα την περιοχή της δικαιοδοσίας του να συρρικνώνεται (Εκκλησίες Ελλάδος, Ρουμανίας, Βουλγαρίας κ.λ.π.). Στη σύγχρονη εποχή, η προαγωγή των εθνικών Εκκλησιών σε αυτοκέφαλες θεωρήθηκε ως η φυσική κατάληξη της διαδικασίας εθνικής αφύπνισης[8]. Έτσι ο ΙΘ΄ αιώνας θα σημάνει την απενεργοποίηση του θεσμού της Πενταρχίας, Τετραρχίας από το 1054 και το πέρασμα στον κανονικό θεσμό της Αυτοκεφαλίας και των εθνικών Εκκλησιών και θα γίνει διάκριση σε πρεσβυγενή και νεώτερα Πατριαρχεία. Αλλά η ίδρυση μιας εθνικής εκκλησίας μετά την πολιτική ανεξαρτησία αποτελούσε, για κάθε Βαλκανική χώρα, το επιστέγασμα της επιστροφής της στην ανεξαρτησία και την εθνική κυριαρχία, με μια λέξη το σύμβολο της απόλυτης αποκατάστασης, φαινόμενο του ορθόδοξου κόσμου, κατά τον θεωρητικό της γεωπολιτικής[9]. Η αυτονόμηση από τον οθωμανικό ζυγό θα φέρει την απελευθέρωση, την ίδια νοηματοδότηση θα λάβει και η εκκλησιαστική αυτονόμηση από το Πατριαρχείο Κπόλεως, το οποίο ενσαρκώνει στα μάτια των Βαλκάνιων λαών την εκκλησιαστική «υποδούλωση» και εξάρτηση, γεγονός βέβαια αντεκκλησιαστικό και αντορθόδοξο.

Σε αυτήν την συνάφεια ήταν επιτακτική, εκ μέρους των νεοσύστατων εθνικών Εκκλησιών, η περιβολή με κανονικό κύρος της εκκλησιαστικής τους αυτονομίας και ανεξαρτησίας. Γι'αυτό έγινε χρήση του ιζ΄κανόνα της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και του λη΄ κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος έχει το ίδιο περιεχόμενο και ανακεφαλαιώνει τον κανόνα της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Έτσι σε κάποια προοίμια πατριαρχικών και συνοδικών πράξεων του ΙΘ΄ και Κ΄

αιώνα, δια των οποίων διακηρύχθηκαν τοπικές εκκλησίες σε αυτοκέφαλες ή αυτόνομες, γίνεται η επίκληση της ακόλουθης γνωστής φράσης: «Τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μάλιστα τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατεῖαις συµμεταβάλλεσθαι εἴωθε»[\[10\]](#). Η φράση αυτή απαντάται παραλλαγμένη στους ως άνω δύο κανόνες ιζ΄ της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και λη΄ της Πενθέκτης[\[11\]](#). Αλλά στους κανόνες αυτούς η ανωτέρω φράση, κατά τον καθηγητή Σπ. Τρωϊάνο, δεν συνδέεται προς τα θέματα αυτονομίας ή αυτοκεφαλίας ή ακόμα προς την υποδιαίρεση των εκκλησιαστικών διοικητικών περιφερειών. Πρόκειται εδώ απλά και μόνο περί της απονομής τιμητικών τίτλων, άνευ συγχρόνου καθιέρωσης προνομίων στο χώρο της εκκλησιαστικής διοίκησης[\[12\]](#). Η ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία η διάρθρωση της εκκλησιαστικής διοίκησης πρέπει να ακολουθεί την κοσμική, αποδίδεται στον Μ. Φώτιο[\[13\]](#). Αλλά εάν η αποδιδόμενη στον ι. Φώτιο φράση δεν θεωρηθεί ως ερμηνεία των δύο κανόνων και δεν δοθεί σ΄αυτή απόλυτη και απεριόριστη ισχύ, τότε δύναται να εντοπιστεί σ΄ αυτή κάποιος πυρήνας αλήθειας. Και τούτο διότι κατά την διάρκεια της εθιμικής εξέλιξης των πρεσβείων τιμής και της διαμορφώσεως της εκκλησιαστικής διοίκησης ακολουθήθηκε η πρακτική της συµμεταβολής «τῶν ἐκκλησιαστικῶν τοῖς πολιτικοῖς», αν και το όλο ζήτημα χρήζει ενδελεχούς περαιτέρω ερεύνης. Ας σημειωθεί δε η ταύτιση των εκκλησιαστικών κέντρων, κατά τους πρώτους αιώνες, με τα πολιτικά κέντρα διοίκησης.

Επιπρόσθετα, η σύσταση εθνικών εκκλησιών[\[14\]](#) υπό την κρατική οντότητα και η αναγωγή της τοπικής εκκλησίας σε καθαρά κρατική- εθνική εκκλησία σήμανε τον ΙΘ΄ αιώνα και την έξαρση των εθνικισμών καθώς είχε επικρατήσει η αρχή των εθνοτήτων, που ως αποτέλεσμα είχε τη δημιουργία νέων εθνικών κρατών στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια. Σπέρματα του νεώτερου εθνικισμού απαντούν στις αχαίες αιρέσεις και στην αιρετιζούσα διάνοηση με την αναίρεση εκ μέρους των της Ορθόδοξης Καθολικότητας. Η αίρεση πάντα αρνείται την καθολικότητα και συνεπώς την υπερεθνικότητα κινούμενη σε πλαίσια φυλετικά και εθνικιστικά[\[15\]](#). Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στο δυτικό Χριστιανισμό μετά την εκφράγγευση της πίστεως και της Θεολογίας με συνέπεια ο όρος «έθνος» να αποβεί φυλετική κατηγορία. Έτσι το ότι ο εθνικισμός και το έθνος είναι νεωτερικά προϊόντα της διαμόρφωσης του σύγχρονου δυτικού κράτους αποτελεί πλέον κοινό τόπο[\[16\]](#).

Η διείσδυση στο χώρο της Εκκλησίας των διδαγμάτων αυτών επέφερε την αντιεκκλησιολογική έννοια του φυλετισμού (ρατσιστικός εθνικισμός), ο οποίος προσπάθησε να βρει κανονικό έρεισμα, παρερμηνεύοντας την ορθόδοξη κανονική παράδοση.

Έτσι, η Εκκλησία καταδίκασε τον εθνοφυλετισμό στην τοπική σύνοδο του Πατριαρχείου ΚΠόλεως από τις 29 Αυγούστου μέχρι τις 17 Σεπτεμβρίου 1872, υπό

την προεδρία του Οικουμενικού Πατριάρχου Ανθίμου του ΣΤ΄. Αφορμή στάθηκε η αντικανονική αξίωση των Βουλγάρων[17] να εγκαταστήσουν στην ΚΠολη Βούλγαρο έξαρχο και Βουλγαρική Ιεραρχία, στο Τουρκοκρατούμενο κράτος. Η αξίωση αυτή δεν θεμελιωνόταν στην κρατική διαίρεση, ή πολιτική ανεξαρτησία, αλλά μόνο στην εθνική διαφορά, η οποία χαρακτηρίστηκε ως εθνοφυλετισμός και οδήγησε την εκκλησία της Βουλγαρίας σε σχίσμα[18]. Το περιεχόμενο του όρου της καταδίκης του εθνοφυλετισμού ερείδεται στον η΄[19] & ιε΄[20] κανόνα της Α΄ Οικ. Συνόδου, β΄ της Β΄ Οικ. Συνόδου[21], ε΄ της Δ΄ Οικ. Συνόδου[22], ιδ΄, ιε΄ Αποστολικό Κανόνα[23] και άλλους κανόνες. Ο όρος της συνόδου αναπτύσσει την ορθόδοξη εκκλησιολογία και καταδικάζει «τον φυλετισμό, τις φυλετικές διακρίσεις, τις εθνικές έριδες, ζήλους και διχοστασίες» στην Εκκλησία του Χριστού. Τα τελευταία χρόνια, κατά τον Παρασκευά Ματάλα, η αναζωπύρωση της συζήτησης για τον εθνικισμό έφερε και πάλι στο προσκήνιο την καταδίκη του «φυλετισμού», αυτήν τη φορά όμως τόσο οι ορθόδοξοι κύκλοι όσο και πολλοί ιστορικοί την παρουσιάζουν σαν την πιο τρανή μαρτυρία της οικουμενικής και «αντιεθνικιστικής» διάστασης της ορθοδοξίας[24]. Το ασυμβίβαστο προς τις θεωρητικές και κανονικές αρχές της Ορθοδοξίας πνεύμα του εθνοφυλετισμού εξακολουθεί να υφίσταται ακόμη και σήμερα στην Ορθόδοξη διασπορά[25] του εξωτερικού, πράγμα αντικανονικό, καθώς πλείονες των ένα επισκόπων διαφόρων εθνοτήτων συνυπάρχουν στον ίδιο τόπο διακρινομένων κατ΄ εθνικότητα, φυλή και γλώσσα. Το πρόβλημα αυτό ενέκησε από τη στιγμή που επικράτησε η αρχή των εθνοτήτων κατά τον ΙΘ΄ αιώνα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία νέων εθνικών κρατών της Ευρώπης και των Βαλκανίων[26]. Το γεγονός αυτό επέφερε αλυσιδωτές επιπτώσεις επί του ζητήματος της Ορθοδόξου Διασποράς. Οι νεοανακηρυχθείσες εθνικές Εκκλησίες διεκδίκησαν δίκαια πάνω στις νέες μητροπολιτικές επαρχίες Αμερικής, Αυστραλίας και Βορ. Ευρώπης βάσει εθνολογικών και φυλετικών κριτηρίων. Ενώ οι επαρχίες αυτές που ανήκουν στον Οικουμενικό Θρόνο, αφού έχει κανονική δικαιοδοσία επί των Ορθοδόξων σ΄όλες τις «βαρβαρικές» χώρες και οι οποίες αποτελούν γεωγραφικό του χώρο και όριο[27] χωρίς να θεωρείται βέβαια η άσκηση των κανονικών του δικαιωμάτων επί πάντων των Ορθοδόξων στις χώρες αυτές ως «υπερόριος», κατά τον σεβαστό μου καθηγητή κ. Βλάσιο Φειδά[28]. Η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού όμως αναμένεται να διευθετηθεί οριστικά από την μέλλουσα να συνέλθει Αγία και Μεγάλη Σύνοδο.

Τέλος, σύμφωνα με την ορθόδοξη κανονική παράδοση προτάσσεται ως λύση του προβλήματος της Ορθοδόξου διασποράς των ετερόκλητων εθνολογικά πληθυσμών, η επιστροφή στη κανονικότητα και η υπαγωγή τους στη τοπική Εκκλησία υπό μία Εκκλησιαστική αρχή. Προϋπόθεση είναι ο σεβασμός της ιδιαιτερότητας και της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε επί μέρους ομάδος στα

πλαίσια της ενορίας υπό την πνευματική εποπτεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τον 28ο κανόνα της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

[1] Κ. Δ. Γεωργούλη, «Έθνος», *ΘΗΕ* 5, 357-359, 358.

[2] ο.π.π., Γεωργούλη, Έθνος, 357-359.

[3] *Το σύνταγμα της Ελλάδος (1975/1986/2001)*, πρόλογος Αντώνη Μανιτάκη, 'Σάκκουλας', Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, άρθρο 1, 3.

[4] Σύμφωνα με τις αρχές της επιστήμης της Γεωπολιτικής, έτσι όπως διατυπώθηκαν από τον François Thual συνοψίζονται σε τρεις παράγοντες, α) έθνος και κράτος σχηματίζονται συμπληρωματικά ενισχύοντας το ένα το άλλο στα πλαίσια της συγκρότησης ενός χώρου, ενός εθνικού εδάφους, περίπτωση Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Ισπανίας, β) μια αυτοπροσδιοριστική ανασυγκρότηση ακολουθούμενη από τον σχηματισμό ενός εθνικού κράτους, το οποίο πρέπει να ορίσει μια γεωγραφική περιοχή, στο πλαίσιο της εθνικής απελευθέρωσης και των συγκρούσεων με τους γείτονές του, περίπτωση της βαλκανικής-καυκασιανής ζώνης, γ) στην ίδρυση ενός κράτους, έπειτα επέρχεται ο συγκρουσιακός καθορισμός μιας εδαφικής περιοχής και, σε τελευταία φάση, η συγκρότηση και εδραίωση μιας εθνικής ταυτότητας, πράγμα που επιτυγχάνεται πολύ αργότερα, περίπτωση ισπανόφωνης Αμερικής. Αυτοί δε οι παράγοντες καθορίζουν μια γενική τυπολογία των σχέσεων ανάμεσα στην Γεωγραφική περιοχή και τον Αυτοπροσδιορισμό. Κοινή δε συνιστώσα αποτελεί η θρησκευτική κληρονομιά, η οποία αποτελεί τον έναν από τους δύο κρίκους για τον αυτοπροσδιορισμό ενός πλυθησιακού συνόλου, ο άλλος κρίκος είναι η κοινή καταγωγή και κοινά οράματα, ιδιαίτερα στο ιστορικό πλαίσιο που εξετάζουμε, η αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Fr. Thual, *Η κληρονομιά του Βυζαντίου, γεωπολιτική της ορθοδοξίας*, μετάφραση Γ. Λάμπας, β΄ έκδοση, 'Ροές', Αθήνα 2000, 22-23.

[5] Ο σύγχρονος εθνικισμός έχει δημιουργήσει, κατά τον π. Ιωάννη Μέγιεντορφ, μια μεταμόρφωση του νόμιμου εκκλησιαστικού τοπικισμού σε ένα κάλυμμα για το εθνικό διασπαστικό πνεύμα. Η νέα εθνικιστική ιδεολογία ταύτισε το έθνος-κατανούμενο τόσο σε γλωσσικούς όσο και σε φυλλετικούς όρους- με το αντικείμενο της βασικής κοινωνικής και πολιτιστικής αφοσίωσης. Άλλο από αυτό που πρόβαλε ο παγκόσμιος Χριστιανισμός. (Ι. Μέγιεντορφ, *Η βυζαντινή κληρονομιά στην ορθόδοξη εκκλησία*, 'Αρμός', Αθήνα 1990, 278-279.) Αλλά η ουσία του «εθνικιστικού φαινομένου» είναι η ιδιαιτερότητα των διαφόρων περιπτώσεών του, είναι η ιστορική αλληλεξάρτηση των «εθνικισμών», μέσα από τις μεταξύ τους συγκρούσεις ή τις μιμήσεις εθνικισμών-μοντέλων, είναι οι

διασπάσεις και αποσκιρτήσεις· είναι, κυρίως, οι εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ αντιχομένων εκδοχών για το ίδιο «έθνος». (Π. Ματάλα, *Έθνος και ορθοδοξία, οι περιπέτειες μιας σχέσης από το «ελλαδικό» στο βουλγαρικό σχίσμα*, 'Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης', Ηράκλειο 2002, 9).

[6] Σπ. Ν. Τρωϊάνου, «Παρατηρήσεις επί των τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων της ανακηρύξεως του αυτοκεφάλου και του αυτονόμου εν τη ορθοδόξω εκκλήσια», [τιμητικόν αφιέρωμα εις τον Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν], Αθήναι 1980, 335-348, 338.

[7] Η ανακήρυξη του Ελλαδικού αυτοκεφάλου έγινε το 1833 (μονομερής ανακήρυξη) και η αναγνώριση του από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με τον Πατριαρχικό Συνοδικό Τόμο του 1850.

[8] ο.π., ThuaI, Γεωπολιτική, 39-40.

[9] ο.π., ThuaI, Γεωπολιτική, 44.

[10] Βλ. τον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο περί αναγνώρισεως του Αυτοκεφάλου της Πολωνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα Τζωρζάτου, *Οι βασικοί θεσμοί διοικήσεως της Αυτοκεφάλου Ορθοδόξου Εκκλησίας της Πολωνίας, μετά ιστορικής ανασκοπήσεως*, Αθήναι 1975, 14.

[11] Ο ιζ΄ κανόνας της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου έχει ως εξής: «...το ἴς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω.» και ο λη΄ της Πενθέκτης έχει ως εξής: «Τὸν τῶν Πατέρων ἡμῶν τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν οὕτω διαγορευόντα. Εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθεῖη τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις ἀκολουθεῖτω.», τον ιζ΄ κανόνα της Δ΄ Οικ. Συνόδου διερμηνεύει ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης διαφορετικά από τον Βαλσαμώνα, λέγοντας, ότι η σύνοδος στον Βασιλέα έδωσε την εξουσία να διατάσσει περί ενοριών σε μόνο τις υπ'αυτού οικοδομούμενες πόλεις και όχι απλώς σε όλες τις πόλεις. (Πηδάλιον, 200 υπ. 1 & πρβλ. Σύνταγμα II, 261-262). Σύνταγμα II, 258-259 & 392, Πηδάλιον, 199 & 253, Αλιβιζάτος, 64 & 112, Φειδάς, Κανόνες, 140 & 162, αντιστοίχως.

[12] Βλ. Σύνταγμα II, 258-263 & 392-395.

[13] ο.π.π., Τρωϊάνος, Αυτοκέφαλο, 338.

[14] Οι «εθνικές εκκλησίες» στο μεσαίωνα και ιδιαίτερα από τον 5^ο αιώνα μ.Χ. ,

πέρα από τα σύνορα της αυτοκρατορίας, υπήρχαν ως ανεξάρτητες εκκλησίες, που η καθεμιά διευθυνόταν από έναν προκαθήμενο που έφερε συχνά τον τίτλο του «καθολικού», π.χ. Ο Αρμένιος «καθολικός» ήταν Μονοφυσίτης. Ο «Καθολικός» της Σελευκείας-Κτησιφώντος ήταν Νεστοριανός. Αλλά ο «Καθολικός» της Γεωργίας παρέμεινε πιστός στη Σύνοδο της Χαλκηδόνος και στη Βυζαντινή Ορθοδοξία. ο.π.π., Μεγιεντορφ, Κληρονομιά, 276. Αλλά πολύ πρώιμα οι Σλαυϊκές Εκκλησίες ανέπτυξαν έναν ιδιότυπο εθνικισμό, που χαρακτηρίστηκε ως **εθνοφυλετισμός**.

[15] πρωτ. Γ. Δ. Μεταλληνού, «Έθνος- εθνικισμός και ορθόδοξο φρόνημα», ' *Απόστολος Βαρνάβας*', Λευκωσία 1995, σσ. 387-395, 390.

[16] ο.π., Ματάλας, Έθνος, 12.

[17] Η Βουλγαρική αξίωση για εγκατάσταση Βουλγαρικής Ιεραρχίας εξηγείται από τον π. Ιωάννη Μέγιεντορφ, ως αποτίναξη της ελληνικής κυριαρχίας πάνω στην εκκλησία, γιατί όπως χαρακτηριστικά λέγει « ..αν ο ελληνικός εθνικισμός επαναστάτησε ενάντια στην Τουρκική κυριαρχία, ο Βουλγαρικός εθνικισμός δεν θα μπορούσε να ανεχθεί την Εκκλησιακή κυριαρχία στην Εκκλησία». ο.π., Μεγιεντορφ, Κληρονομιά, 280.

[18] Περί του Βουλγαρικού σχίσματος καθώς και της άρσεως αυτού, βλ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσάνθου, «Το Βουλγαρικόν σχίσμα», ανάτυπον επό την ' *Πολιτική Επιθεώρηση*' 12, Αθήνα 1945, Μανουήλ Γεδεών, Έγγραφα πατριαρχικά και συνοδικά περί του Βουλγαρικού ζητήματος (1852-1873), Κωνσταντινούπολις 1908, Ιω. Ν. Καρμίρη, «Ο εθνικισμός εν τη ορθοδόξω εκκλησία», [Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών 1977, τόμος 52], Αθήνα 1977, 181-198, Του ιδίου, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της ορθοδόξου καθολικής εκκλησίας 2*, Graz-Austria 1968, 1010-1016, Εμμανουήλ Καρπαθίου, «Η Βουλγαρική εκκλησία», *ΘΧΕ 2*, Γερασίμου Ι. Κονιδάρη, *Η άρσις του Βουλγαρικού σχίσματος εν τω πλαισίω, της καθολικής ορθοδοξίας του ελληνισμού*, Αθήναι 1971, και στο Παρασκευά Ματάλα , *Έθνος και ορθοδοξία, οι περιπέτειες μιας σχέσης, από το έλληνικό»στο βουλγαρικό σχίσμα*, 'Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης', Ηράκλειο 2002, όπου και σχετική πρόσφατη βιβλιογραφία.

[19] Ο η' κανόνας της Α' Οικουμενικής Συνόδου αναφερόμενος στους Καθαρούς, διαγορεύει «ΐνα μη έν τῆ πόλει δύο έπίσκοποι ὤσιν.» Σύνταγμα II, 133, Πηδάλιον, 133, Αλιβιζατος, 31, Φειδας, Κανόνες, 127.

[20] Σύνταγμα II, 145, Πηδάλιον, 143, Αλιβιζάτος, 34-35, Φειδάς, Κανόνες, 128.

[21] Σύνταγμα II, 169-170, Πηδάλιον, 156, Αλιβιζάτος, 40, Φειδάς, Κανόνες, 130.

[22] Σύνταγμα ΙΙ, 299-230, Πηδάλιον, 189, Αλιβιζάτος, 59, Φειδας, Κανόνες, 138.

[23] Σύνταγμα ΙΙ, 18-22, Πηδάλιον, 15-17, Αλιβιζάτος, 175-176, Φειδας, Κανόνες, 191.

[24] ο.π., Ματάλας, Έθνος, 2.

[25] Η Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψη (1986) ασχολήθηκε και με το μείζον θέμα για την Εκκλησιαστική ενότητα και τάξη θέμα της Ορθόδοξου Διασποράς. Ας σημειωθεί, ότι το πρόβλημα ξεκινάει αφ΄ ης στιγμής οι Εθνικές Εκκλησίες Ρωσσίας, Σερβίας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας και των άλλων Ορθόδοξων Χωρών καθώς και του Πατριαρχείου Αντιοχείας μέσα στα πλαίσια της Ιεραποστολής ιδρύουν Μητροπόλεις στις κανονικά κατοχυρωμένες επαρχίες-δικαιοδοσίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, π.χ. Αμερική υπό τον τίτλο Orthodox America Church, την Αυστραλία, χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως Γαλλία κ.α. . Ως αιτία επικαλούνται την λειτουργική και λατρευτική (εθνικά, γλωσσικά κριτήρια) εξυπηρέτηση των πιστών, που προέρχονται από τις χώρες αυτές και κατοικούν στην Διασπορά. και οι οποίοι στο σύνολό τους είναι μετανάστες είτε πολιτικοί είτε οικονομικοί. Βλ. σχετικό άρθρο όπου και σχετική βιβλιογραφία για την Ορθόδοξη Διασπορά στον τιμητικό τόμο για τον Μητρ. Κίτρος και Κατερίνης Βαρνάβα Τζωρτζάτο, Μητροπολίτου Τυρολόης και Σερεντίου Παντελεήμονος Ροδοπούλου, «Η ορθόδοξος διασπορά από εκκλησιολογικής και κανονικής απόψεως», [τιμητικόν αφιέρωμα εις τον Μητοπολίτην Κίτρος Βαρνάβαν], Αθήναι 1980, 323-333, καθώς και Βλ. Ιω. Φειδά, «Οικουμενικός θρόνος και ορθόδοξος διασπορά», 'Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις' 19 (1979), Αθήναι 1979, 5-6.

[26] ο.π., Παντελεήμων Τυρολόης, Διασπορά, 329.

[27] ο.π., Παντελεήμων Τυρολόης, Διασπορά, 326.

[28] ο.π., Φειδάς, Διασπορά, 5-6.

<http://bit.ly/131nYPa>